

стала робота в Катеринославській міській думі восени 1917 р. Автор статті спробував розкрити цю сторінку й доповнити біографію І. М. Труби, також автор приєднується до онука Івана Михайловича, сина його доньки Олени Я. М. Матросова, який писав про свого діда, що він «...лише один із видатних діячів української культури так званого «другого ешелону», чий доробок і великі зусилля, покладені на утвердження українства в самій Україні та світі, й досі залишаються належно не дослідженими... Сподіваюся, що нова плеяда біографістів...спроможеться виправити цю історичну несправедливість і Україна розкриється нарешті людству у всій повноті й величі своїх достойників» [11, с. 279].

Бібліографічні посилання

1. **Абросімова С.** Просвітянин Іван Труба / С. Абросімова, Н. Василенко // Собор. – Дніпропетровськ. – 1991. – 16 березня.
2. **Білокінь С.** Згадаймо Івана Трубу / С. Білокінь // Борисфен. – 1992. – № 3. – С. 2–3.
3. **Василенко Н. Є.** Громадсько-політична та культурно-освітня діяльність І. М. Труби / Н. Є. Василенко // Питання історії України. Історико-культурні аспекти: 36. наук. праць. – Д.: ДДУ, 1993. – С. 72–80.
4. **Василенко Н.** Повернувся з небуття / Н. Василенко // Борисфен. – 1991. – № 3. – С. 14–15.
5. **Василенко Н.** Повернувся з небуття / Н. Василенко // З любові і муки... / Ф. Білецький, М. Нечай, І. Шаповал та ін. – Д.: ВПОП «Дніпро», 1994. – С. 177–182.
6. **Василенко Н.** Родинна реліквія / Н. Василенко, А. Поповський // Борисфен. – 1993. – № 4. – С. 7.
7. **Василенко Н.** «Стежка додому». Перша хрестоматія українською мовою / Н. Василенко, А. Поповський // Борисфен. – 1992. – № 2. – С. 7.
8. Держархів Дніпропетровської обл. – Ф. 469, оп. 1, спр. 1.
9. **Мазепа І. П.** Україна в огні й бурі революції 1917–1921: І. Центральна Рада–Гетьманщина. – Директорія. ІІ. Кам'янецька доба / І. П. Мазепа. – Д.: Січ, 2001. – 415 с.
10. **Матросов Я.** На згадку не лише про домашнє вогнище / Я. Матросов // Бористен. – 1998. – № 7. – С. 3–4; № 8. – С. 8–9.
11. **Матросов Я. М.** Сподвижник української справи на Катеринославщині Іван Михайлович Труба (1878–1950) / Я. М. Матросов // Українська біографістика. – 2015. – Вип. 12. – С. 251–282 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2015_12_15.
12. **Пахоменков Ю.** Катеринославец Иван Труба – жить для Украины / Ю. Пахоменков. – Режим доступу: gorod.dp.ua/История города.
13. **Пахоменков Ю.** З листів Івана Труби / Ю. Пахоменков // Бористен. – 2001. – № 3. – С. 13.

14. Пахоменков Ю. Изгнанник, преданный Украине / Ю. Пахоменков // Наше місто. – 2001. – 16 січня. – С. 3.
15. Суханов А. От Февраля до Октября / А. Суханов // Пятая годовщина Октябрьской революции. 1917 – октябрь – 1922. Издание Екатеринославского губкома КП(б)У. – Екатеринослав: 1-я советская типография, 1922. – С. 43–47.
16. Труба Б. «Стежка додому» – перша хрестоматія українською мовою / Б. Труба // Борисфен. – 1993. – № 4. – С. 7–10.
17. Чабан М. П. Труба І. М. / М. П. Чабан // Чабан М. П. Діячі Січеславської «Просвіти» (1905–1921). Біобібліографічний словник. Близько 670 імен. Наукове видання. – Д.: ІМЛ-прес, 2002. – С. 445–453.
18. Чабан М. «Чистими пити устами!» / М. Чабан // Чабан М. Вічний хрест на грудях землі: Художньо-документальні нариси. – Д.: УкВІМА-прес, 1993. – С. 76–84.

Надійшла до редкол.: 13.02.2017

УДК: 94(477)»1917-1918»

В. І. Мороз, Ю. Г. Пахоменков

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ВИБОРИ ДО УКРАЇНСЬКИХ УСТАНОВЧИХ ЗБОРІВ НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ

Стаття висвітлює процес організації, проведення, результати виборів до Українських Установчих зборів на території Катеринославської губернії; аналізуються особливості виборчої процедури в умовах суспільної кризи.

Ключові слова: Українські Установчі збори, Всеросійські Установчі збори, Катеринославська губернія, виборці.

Статья освещает процесс организации, проведения, результаты выборов в Украинское Учредительное собрание на территории Екатеринославской губернии; анализируются особенности избирательной процедуры в условиях общественного кризиса.

Ключевые слова: Украинское Учредительное собрание, Всероссийское Учредительное собрание, Екатеринославская губерния, избиратели.

© Мороз В. І., Пахоменков Ю. Г., 2017

Непростий процес парламентаризму в сучасній Україні є одним із стимулів дослідження виборів у минулому держави. В історії України ХХ ст. виборча кампанія до Українських Установчих зборів (далі – УУЗ) була першою спробою демократичної процедури формування влади. Незавершеність її у 1918 р. мала трагічні наслідки для подальшого розвитку України (наступні демократичні вибори в Україні відбулися у березні 1990 р.), хоча й перебільшувати можливість демократично обраних органів влади в умовах глибокої суспільної кризи не слід – уявлення і можливості свідомого вибору були обмежені тоді, як і зараз. Вибори до УУЗ не мали логічного завершення – відкриття парламенту не сталося, проте результати волевиявлення можна розглядати в іншій площині – як референдум, на якому громадяни нової країни підтвердили національну складову державного будівництва.

В історіографії регіональні особливості виборчої кампанії до УУЗ на Катеринославщині до останнього часу перебіг не мають комплексної оцінки. В радянській історіографії сама тема виборчих зборів довгий час залишалася незручною. Результати виборів до Установчих зборів в Україні аналізувалися у роботах С. Королівського, І. Рибалки [6; 10]. Водночас слід відзначити, що саме в цей час були видані ряд документів (щоправда без подальшого опрацювання). Так, було опубліковано фрагмент звіту Головної виборчої комісії від 6 березня 1918 р., в якому йшла мова про перебіг виборів в окремих регіонах губернії [1, с. 182, 249-250].

Тільки після 1991 р. дослідження української революції 1917 р. опинилися серед пріоритетних тем вітчизняної історіографії. Проте питання організації та проведення виборів до Установчих зборів, зокрема і в регіональному плані, довгий час залишалися поза увагою істориків. Проблема виборів до УУЗ в Південноукраїнському регіоні розглядається зокрема в дослідженнях запорізьких істориків В. Гвоздика, Г. Турчанко, О. Ядловської [2; 11; 19]. Однак в даному випадку поза увагою залишається Південно-Східна Україна, а джерельний комплекс обмежений матеріалами преси. Відтак, відсутність історіографічної оцінки виборів до УУЗ створює умови для фантазування щодо ігнорування населенням регіону «українського питання», яке нібито проявилось під час виборів [5, с. 126].

Метою статті є висвітлення деяких проблем проведення та результатів виборів до УУЗ на території Катеринославської губернії як єдиного виборчого округу. Джерельну базу складають матеріали Головної комісії та Катеринославської окружної комісії з виборів до

Українських Установчих зборів (фонди 1133 та 1146 Центрального державного архіву вищих органів влади України), які раніше не залучалися при характеристиці революційних процесів в Україні.

Ідея проведення виборів до всенародних Установчих зборів в Україні як прояву «найсправедливішої волі демократії» була заявлена в Декларації Генерального секретаріату від 29 вересня 1917 р. [813, с. 323]. Третій Універсал визначав днем проведення виборів 27 грудня 1917 р., днем скликання – 9 січня 1918 р. Закон про вибори до УУЗ був розроблений на основі положення про вибори до Всеросійських Установчих зборів (далі – ВРУЗ). За складної процедури підрахунку голосів впроваджувалося об'єднання результатів голосування дрібних партій в різних округах, що дозволяло координувати свої дії заради збільшення представництва в Парламенті. Право голосу надавалося всім громадянам Російської республіки віком від 20 років за винятком осуджених, визнаних недієздатними, військових дезертирів, осіб, які працювали на території Росії [13, с. 414]. У подальшому ці цілком логічні обмеження призвели до ряду конфліктів, особливо на Сході та Півдні України, в місцях масового проживання робітників-мігрантів. Наприклад, на шахтах Донбасу кількість робітників, які не поривали з сільськими громадами російських губерній, перевищувала 250 тис. чоловік [4, с. 237]. Для проведення виборів Україна була поділена на 8 округів, чисельність депутатів визначалася розрахунком чисельності населення. Відповідно для Катеринославщини чисельність населення визначено у 3 561 000 осіб, кількість депутатів – 36 чоловік [13, с. 327].

Катеринославська Окружна виборча комісія розпочала роботу з 1 грудня 1917 р. До її складу увійшли 6 постійних членів, по двоє від Губернського Виконавчого комітету, міської управи та губернського земства. Головою комісії обрано Г. М. Малтапаря (ПСР), товаришем голови І. М. Васюченко (безпартійний), членами: Ю. В. Ченикаєва (ПСР), І. К. Шевченко (РСДРП(б)), А. В. Новака (ПСР), Д. Х. Скибу (безпартійний) [14, арк. 96 зв. – 97]. Відсутність представників українських партій в комісії, завданням якої було проведення виборів до УУЗ, було типовим на першому етапі роботи. Лише за тиждень було прийняте рішення про запрошення до роботи в окружній комісії двох представників Української губерніальної ради з дорадчим голосом [18, арк. 2]. Новими членами стали голова ради А. Х. Шкамрада та І. В. Сокіл. Катеринославську міську виборчу комісію очолив голова осередку УПСР професор

Гірничого інституту М. М. Федоров (УПСР). Окружній комісії випало ряд складних організаційних питань. Серед них найгострішим постала проблема фінансування. За нормами, затвердженими Всеукраїнською виборчою комісією, голова мав отримувати 10 крб. добових, секретарі і відповідальні робітники по 8 крб., а звичайні працівники – 5 крб. [3, арк. 12]. Найгострішою проблема була в Бахмутській повітовій комісії, де не відбулося розрахунку ще за роботу на виборах до ВРУЗ [17, арк. 8].

Суттєвою проблемою для виборчих комісій стало мовне питання. Вимога вести справи українською викликала занепокоєння членів виборчкомів. 8 грудня Окружна комісія розглянула питання про запрошення перекладача української мови та сповістила комісії, що за необхідності дозволяється вести справи російською мовою [14, арк. 84]. 11 та 12 грудня з однаковими клопотаннями «вести діловодство російською мовою», за можливістю використовуючи українську, звернулися Верхньодніпровська та Павлоградська повітові комісії [14, арк. 161, 258].

Затвердження кандидатських списків по Катеринославській губернії тривало з 12 по 15 грудня 1917 р. З представлених до Окружної комісії 23 списків не були допущені список Чаплінської волості за порушення правил та список греків Маріупольського повіту через технічні помилки [14, арк. 86, 89, 91, 95]. Всього до виборів були допущені 21 списки до яких включено 256 кандидатів [7].

З метою покращення процедури волевиявлення було дозволено збільшувати кількість виборчих дільниць в порівнянні з виборами до ВРУЗ. Станом на 21 грудня 1917 р. Катеринославська округа нараховувала 8 повітових та 7 міських комісій у складі яких мали працювати 1236 виборчих дільниць: у Верхньодніпровському повіті – 100, Новомосковському – 116, Катеринославському – 138, Маріупольському – 148, Слов'яносербському – 152, Павлоградському – 162, Бахмутському – 163, Олександрівському – 189. Міські комісії мали відповідно: у Катеринославі – 35, Маріуполі – 10, Олександрівську – 7, Юзівці – 6, Бахмуті – 5 та Амур-Нижньодніпровську – 5 дільниць [15, арк. 21].

При організації виборів особливих проблем з органами місцевого самоврядування не виникало. Наростання політичного радикалізму наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. уживалося з певною повагою до норм революційної демократії. У грудні 1917 р. більшовики та підконтрольні їм Ради брали активну участь у проведенні передвиборчої агітації, головну увагу звернувши на села. При всіх

ексцесах, якими супроводжувався процес захоплення влади ліво-радикальними групами, виборчі комісії продовжували працювати. Навіть після розгону ВРУЗ місцеві Ради відкрито не заважали проведенню виборів. Водночас, слід відмітити, що активну підтримку більшовики знайшли у солдат-фронтовиків, які не потребували додаткових санкцій для своїх дій.

Більшовики не були поодинокими в спробах залучити солдатську масу в боротьбу за владу. Суттєву підтримку українцям надавали солдати та офіцери гарнізонів міст у східних повітах. Відтак розформування українізованих запасних полків Павлограда, Бахмута і Маріуполя стали відчутною втратою для національних настроїв.

Якщо відносини з органами влади залишалися робочими, то радикалізація настроїв мас створювала напругу в роботі комісій. З середини грудня 1917 р. активно поширюються чутки про відтермінування виборів. За всіх намагань Окружної комісії провести вибори у визначений термін 23 грудня вона була змушена погодитися на перенос голосування в містах Павлограді, Бахмуті та Луганську [18, арк. 20 зв. – 21]. Ексцеси, якими супроводжувалася зміна влади на місцях, становили серйозну загрозу зриву виборів. У м. Луганську Рада депутатів, підтримана управою міської думи, просила перенести голосування через п'яні погроми, якими ознаменувався початок нової ери в пролетарському районі. Вакханалія пияцтва, винуватцем якої виступала сама Рада, була найяскравішим враженням від «радянської» влади на початку 1918 р. Не маючи можливості подолати результати своєї роботи, 26 грудня 1917 р. Рада депутатів Луганська просила перенести вибори в місті на 20 січня 1918 р., висловлюючи стримані надії, що до середини місяця вдасться вгамувати п'яний вихор свободи [14, арк. 175, 176].

30 грудня, під враженнями від «братовбивчої війни між більшовиками та гайдамаками» в губернському центрі, Окружна комісія приймає рішення про відтермінування виборів на місцях до середини січня 1918 р. Зрештою, проведення виборів були перенесені у Бахмуті на 6 – 8 січня, в Луганську на 7–9 січня. У Катеринославі вибори були проведені лише 14–16 січня [18, арк. 23, 24 зв. – 25, 26 зв. – 27]. Проте у повітах переносити вибори до УУЗ відбувалися в усталений час, без переносів.

Настрої населення позначилися на поведінці виборців. Незважаючи на задекларований в III Універсалі федеративний ідеал держави, поширеним серед громад було побоювання про можливий

розрив з Росією. Ряд громад вирішили утриматися від голосування через національний чинник. У Маріупольському повіті, через відсутність окремого грецького списку 15 грецьких волостей утрималися від голосування, в Павлоградському повіті відмовилися брати участь в процесі громадян дільниці №1 Богданівської волості, в Бахмутському повіті аналогічно вчинили жителі м. Дебальцево [18, арк. 35зв.; 17, арк. 103, арк. 32 зв.]. Як видно із матеріалів переданих до Головної виборчої комісії, вибори по Катеринославському округу були зірвані, або про них відсутня інформація по 177 дільницях (14 % від загальної кількості). З них у Бахмутському повіті не надали інформації 51 дільниця, в Слов'яносербському – 49, в Маріупольському – 30, в Павлоградському – 24, Олександрівському – 21, Катеринославському – 2. Лише у двох повітах губернії всі виборчі дільниці надали повні звіти про перебіг виборів на своїй території [16, арк. 6,8, 53, 67, 81, 99; 18, арк. 35 зв. – 36 зв.].

В окремих випадках зафіксовано порушення виборчого права. У с. Михайлівське Маріупольського повіту дільниці були відкриті тільки 30 грудня, коли під тиском «аргументів» солдатів-більшовиків громада погодилася голосувати за список № 9 [16, арк. 67]. У с. Шолохівка Катеринославського повіту вибори проходили також під тиском місцевого союзу солдатів-інвалідів. Вибори розпочалися вчасно, 27 грудня, проте у день відкриття до дільниці не прийшов жоден з виборців. Наступного дня члени комісії відмовилися брати участь в роботі через погрози з боку селищного союзу інвалідів. Під час голосування на дільницю увірвався натовп з криками «геть вибори», «треба припинити», побили голову комісії, розбили скриню з бюлетенями, а переконавшись, що лідером є список № 5, порвали записки [16, арк. 53, 61]. Бахмутська повітова комісія повідомляла, що на залізничних станціях справи нищать, а посильні заарештовуються [16, арк. 24 зв., 36]. Можна припустити, що мова в першу чергу йде про матеріали, в яких перевагу мали українські партії, оскільки в інших випадках дані про результати голосування потрапляли до Катеринослава. Затвердження результатів почалися з 13 січня 1918 р. Протоколи, надані до Головної виборчої комісії, різняться за формою та інформативністю, залежно від рівня підготовки членів виборчих комісій. В деяких випадках пропущені дані щодо загальної кількості виборців по дільниці. Не всі виборчі одиниці змогли надати інформацію про перебіг голосування на своїй території. Завершення підрахунку голосів відбулося 26 січня 1918 р. Результати голосування по Маріупольському, Бахмутському та

Слов'яносербському повітах затверджені за фактом, без урахування дільниць, від яких не отримано інформації. Результати виборів були встановлені на засіданні Окружної комісії 26 січня 1918 р.: № 5 – 22 делегати, № 9 – 10, № 3 – 2, № 14 – 1, № 15 – 1 [16, арк. 38 зв]. В такому вигляді вони й були надруковані в газеті «Народне життя» від 6 березня 1918 р. Остаточні підрахунки результатів виборчої кампанії на Катеринославщині були опубліковані лише в квітні 1918 р. Відтак, за список № 5 віддали голоси 348 564 (55 %), за список № 9 – 156 642 (24,7 %), за № 3 – 35 826 (5,6 %), за список № 4 – 18 760 (3 %), за список № 15 – 16 640 (2,6 %) голосів [8]. При використанні цих даних потрібно пам'ятати, що кількість виборців наводилася лише з урахуванням дільниць, на яких вибори відбулися. До того ж, результати виборів відрізняються від оприлюднених результатів, оскільки відбувся перерозподіл голосів партій, які не набрали необхідної кількості для проведення своїх кандидатів.

Однією з проблем виборів була значна кількість незархованих виборчих записок. Виходячи з досвіду попередніх виборів до ВРУЗ та враховуючи велику кількість неграмотних, Окружна виборча комісія дозволила вважати волевиявленням будь-які позначки, за винятком тих, в яких номери списку виділені рисками [3, арк. 4 зв.]. За результатами голосування кількість незархованих бюлетенів по губернії становила 9796 одиниць (1,5 % від загальної кількості підрахованих) [8]. Найбільша їх кількість припадає на Бахмутський – 2002 од. (3,3 % від загальної кількості), Маріупольський – 1818 од. (3,3 %), Павлоградський – 1373 од. (2,3 %) повіти, а також міста Катеринослав – 492 од. (2,5 %) та Маріуполь – 292 од. (2,5 %). Найменша кількість припадає на повіти, в яких вибори відбулися в зазначений термін: у Новомосковському лише 57 од. (0,1 %), у Олександрівському 463 од. (0,6 %), у Катеринославському 740 од. (0,7 %). В середині групи знаходяться Слов'яносербський 879 од. (1,6 %) та Верхньодніпровський повіти 950 од. (1,2 %). Такі дані можуть свідчити про формування стійких (наскільки це можливо під час загальнонаціональної кризи) політичних симпатій значної кількості виборців. Зауважимо, що кількість зіпсованих бюлетенів вища в тих повітах, в яких значний вплив мала ПСР. Тож можливо говорити про дезорієнтацію політичних симпатій виборців.

Узагальнені дані про активність населення Катеринославської губернії на виборах до Українських Установчих зборів в порівнянні з виборами до Всеросійських Установчих зборів зроблено в таблиці №1.

Табл. №1

Громадяни, які взяли участь у виборах до Українських Установчих зборів (в порівнянні з виборами до Всеросійських Установчих зборів)

Комісія	Кількість виборців ВРУЗ (тис.чол.)	Кількість голосів на УУЗ в порівнянні з ВРУЗ		Загальна кількість виборців на виборах до УУЗ	
		(тис.чол.)	(%)	(тис.чол.)	(%)
м. Катеринослав	79 142	19 724	25	143 000	19,2
Катеринославський повіт	126 408	98 103	77	138 000	64,5
м. Олександрівськ	17 392	7 598	43,7	29 564	25,7
Олександрівський повіт	115 281	80 990	70,2	152 524	52,2
м. Бахмут	8 086	1 179	14,5	16 375	7,2
Бахмутський повіт	212 355	57 922	27,3	174 000	31,2
м. Луганськ	24 384	5 590	23	34 987	16,5
Слов'яносербський повіт	126 029	55 414	44	122 029	45
м. Маріуполь	24 384	11 553	47,4	38 347	27,4
Маріупольський повіт	99 538	52 623	53	168 663	31,2
Новомосковський повіт	117 231	89 169	76	157 264	56,7
Верхньодніпровський повіт	97 578	77 865	80	141 115	57
Павлоградський повіт	107 755	57 941	54	154 607	38,3
м. Амур-Нижньодніпровськ	17 499	9 341	53,4	25 984	22,4
м. Юзівка	19 987	5 829	29,1	32 071	18,4
Разом	1 193 049	633 869	53,1	633 869	40,3

[14, арк. 6, 98–149 зв.; 16 арк. 14, 19 зв., 47 зв, 63; 18, арк. 30 зв, 31, 32, 35 зв., 36, 36 зв].

Як можна побачити з таблиці, за суспільно-політичною активністю громадян можна виділити три групи регіонів:

1) У Верхньодніпровському, Катеринославському та Новомосковському повітах активність громадян мала відносно стабільний рівень з визначеними політичними симпатіями.

2) В Олександрівському, Павлоградському та Маріупольському повітах на вибір громадян впливали національні почуття та соціальна невизначеність. Типовою для виборців цих повітів була поведінка, зафіксована в протоколі Камишуватівського волосного земства (Олександрівський повіт) 21 грудня 1917 р.: участі у виборах не брати, оскільки відділення України від Росії є передчасним [16, арк. 8, 9].

3) В Слов'яносербському та Бахмутському повітах вибори супроводжувалися порушенням права виборців, проте можна відмітити, що загалом вибори на цій території мали стримано про-російський характер. До того ж, виборці волосних дільниць продемонстрували вищу зацікавленість в результатах національних виборів, ніж виборці міських, що на пряму залежало від російської трудової міграції, сконцентрованої навколо великих підприємств. Сучасники, члени РСДРП(б) Горлівсько-Щербинівського району, згадували, що населення на $\frac{3}{4}$ складалося з російських робочих, що й зумовило їхнє негативне ставлення до виборів в Українські Установчі збори [12, с. 145].

Звіти повітових дільниць містять інформацію про результати підрахунку голосів у деяких містах губернії. Загалом вибори на цих дільницях, особливо в містах повітового значення, не викликали інтересу у громад. Так, по кілька десятків виборців проголосували в Яковлевському, Гришино, Єнакіївці Бахмутського повіту [16, арк. 32 зв. – 33]. В Павлограді взяли участь лише 2706 осіб з 25615 виборців (10,5 %), у Лозовій – 1000 з 5381 (18,6 %), в Синельниковому – 604 з 5876 (10,3 %) [16, арк. 111 зв. – 112]. У Новомосковському – 2342 (кількість виборців не вказана) [16, арк. 90 зв. – 91]. У м. Нікополь Катеринославського повіту до дільниць прийшли 881 виборець [16, арк. 53].

Політичні симпатії виборців представлені у таблиці № 2. За основу взято результати основних конкурентів 1917 р. в повітах та міських комісіях Катеринославщини (без м. Юзівка), які представляли різні державницькі проекти: партії соціалістів-революціонерів (ПСР), українських соціалістів (блоки УПСР та УСДРП), блоків РСДРП(б) та ліберальну Партію Народної Свободи (ПНС).

Табл. №2
 Результати виборів до Всеросійських Установчих зборів для основних політичних
 оцінень

Назва комісії	ПСР №3		Українські списки			РСДРП(б) №9		ПНС	
	ВРУЗ	УУЗ	ВРУЗ №5	УУЗ №5+12	ВРУЗ	УУЗ	ВРУЗ №7	УУЗ№16	
м. Катеринослав	6611	920	12946	5324	20763	2700	9240	2259	
Катеринославський пов.	5007	1355	73583	71860	15640	15794	642	297	
м. Олександрівськ	889	349	4115	2194	4561	1894	1694	454	
Олександрівський пов.	7707	3686	74354	49281	3499	19513	734	175	
м. Бахмут	250	17	2151	85	2027	73	802	68	
Бахмутський пов.	64 949	8 420	55220	3315	64817	17612	2951	210	
м. Луганськ	2003	244	2222	709	11319	2860	3303	741	
Слов'янськ-Луганський пов.	27 131	3598	40949	17187	45207	31458	169	132	
м. Маріуполь	4826	912	3325	3855	7710	3673	1938	499	
Маріупольський пов.	53576	6130	5289	29935	912	8784	1470	327	
Новокозівський пов.	11950	971	85567	77881	2698	7570	743	225	
Павлоградський пов.	10681	2304	39985	29515	1280	21757	431	289	
Верхньодніпровський пов.	17216	3093	66154	27251	4751	11388	494	101	
м. Амур-Нижньодніпровськ	3112	44	3980	2139	6412	1413	718	0	
Разом	185611	35826 (19%)	396732	321006 (81%)	150902	146489 (97%)	23423	5777 (24%)	

[14, арк. 6, 98-149 зв.; 16, арк. 14, 19 зв.; 47 зв.; 63; 18, арк. 30 зв.; 31, 32, 35 зв.; 36, 36 зв.].

З таблиці видно, що програма українських соціалістів продовжувала користуватися підтримкою. На жаль, в силу вказаних причин, неможливо з'ясувати справжні результати по східних повітах Катеринославщини. Українські партії залишилися лідерами симпатій виборців Придніпров'я, збільшивши свою частку в Маріупольському повіті.

Зростання популярності більшовиків у Верхньодніпровському, Олександрівському, Маріупольському повітах стало результатом активізації пропагандистської діяльності. Зменшення відсотка в містах Катеринославщини відноситься на рахунок «переключення» уваги потенційних виборців на нові реалії захоплення влади.

Найбільших втрат у симпатіях виборців зазнали загальноросійські соціалістичний та ліберальний політичні проекти. ПСР несли тягар відповідальності за прорахунки непопулярного Тимчасового уряду. В рівній мірі голоси віддані за есерів на виборах ВРУЗ розподілилися між УПСР та РСДРП(б).

Втрата владою авторитету на місцях вела до пошуку альтернатив, що відбилось на позиціях політичного українства. З нечисельної групи на початку 1917 р. українці стали достатньо впливовою силою в Південно-Східній Україні, незважаючи на усталені тісні соціально-економічні зв'язки з Росією. Безумовне падіння довіри населення до загальноросійських політичних проектів стало свідченням свідомого громадянського вибору, самоідентифікації, громади регіону на користь України.

Бібліографічні посилання

1. Великая Октябрьская Социалистическая революция на Украине. Февраль 1917 – апрель 1918 г.: Сб. док и мат. : в 3 т. / Под ред. С.М. Королевского. – Т. 3. – К.: Госполитиздат УССР, 1957. – 997 с.
2. Гвоздик В. С. Політичні результати виборів до Українських Установчих зборів на Півдні України за доби Центральної Ради / В. С. Гвоздик // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2008. – Вип. XXI. – С. 51–56.
3. ДАЗО. – Ф. 24. – Оп. 7. – Спр. 592.
4. Жванко Л. М. Біженство Першої світової війни в Україні: Документи і матеріали (1914–1918 рр.): монографія / Л. М. Жванко, Харк. Нац. Академія міськ. Госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 360 с.
5. Корнилов В. В. Донецко-криворожская республика / В. В. Корнилов. – Харьков: Фолио, 2011. – 603 с.
6. Королевский С. М. Украинское национальное движение в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции / С. М. Королевский // История СССР. – 1965. – № 5. – С. 3–24.

7. Народне життя. – № 222. – 20 грудня 1917.
8. Народне життя. – № 47. – 17(4) квітня 1918.
9. Наша боротьба. – № 27. – 23 листопада 1917.
10. Рыбалка И. К. Рабочий класс Украины на выборах во Всероссийское и Украинское учредительное собрание / И. К. Рыбалка // История СССР. – 1965. – № 1. – С. 114–125.
11. Турченко Г. Ф. Запорізький регіон за доби Центральної Ради / Г. Ф. Турченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – Вип. XXVIII. – С. 13–14.
12. 1917 год в Горловско-Щербиновском районе // Борьба за Октябрь на Артемовщине. – Б/м: «Пролетарий», 1929. – с. 128–152.
13. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2 т. / Упорядник Верстюк В. Ф. та ін. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. – К.: Наукова думка, 1996. – 591 с.
14. ЦДАВОУ. – Ф. 1133. – Оп. 1. – Спр. 2.
15. ЦДАВОУ. – Ф. 1133. – Оп. 1. – Спр. 27.
16. ЦДАВОУ. – Ф. 1146. – Оп. 1. – Спр. 2.
17. ЦДАВОУ. – Ф. 1146. – Оп. 1. – Спр. 3.
18. ЦДАВОУ. – Ф. 1146. – Оп. 1. – Спр. 4.
19. Ядловська О. С. Участь національних меншин у виборчій кампанії до Українських Установчих зборів на Півдні України в період Центральної Ради / О. С. Ядловська // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – Випуск XXXIV. – С. 82–86.

Надійшла до редкол.: 07.02.2017

УДК 355.432.1[477:355.355(470:477.63-11)] “1917.04”

Б. П. Грушецький

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

**ДЕОКУПАЦІЯ СХІДНОЇ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ ВІД
БІЛЬШОВИКІВ КРИМСЬКОЮ ГРУПОЮ АРМІЇ УНР
У КВІТНІ 1918 р.**

**Досліджуються причини, хід та наслідки наступальних операцій
Кримської групи Армії УНР у Східній Катеринославщині у квітні**

© Грушецький Б. П., 2017